

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Ничаї Олександри Олександрівни
на тему: «Сільські селитебні ландшафти Волинської області: сучасний
стан та шляхи збалансованого розвитку»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук
за спеціальністю 11.00.11 - конструктивна географія і раціональне
використання природних ресурсів**

**Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з планами та
напрямами науково-дослідних робіт наукових установ і організацій,
державними планами та галузевими науковими програмами.**

Сучасні технології пошуку та обробки географічної інформації відкривають широкі можливості для ефективного використання географічного простору, оптимізації природокористування та ресурсокористування для потреб майбутніх поколінь, для розвитку населених пунктів і громад, їх інфраструктури. Водночас зміни природного середовища (зміни клімату, водності річок і боліт тощо) істотно впливають на ці процеси і часто супроводжуються погіршенням комфортності проживання та екологічного стану території. Тому дослідження й оцінка змін ландшафтної структури селитебних ландшафтів сприятиме оптимізації природокористування, що є одним із пріоритетних напрямів збалансованого розвитку регіону для його збереження прийдешнім поколінням.

Волинська область багата на натуральні та антропогенні ландшафти. Упродовж досить короткого історичного періоду відбувається збільшення частки забудованих територій, у тому числі сільської селитебної. Природні умови, види і напрями природокористування дзеркально відображені не лише в динаміці й структурі ландшафтів, але й у сучасному їх рисунку. При плануванні територіального розвитку населених пунктів та місцевих громад особливу увагу необхідно звертати на комплексну оцінку території, однією зі складових якої є сільська селитебна забудова. Тому актуальності набувають аналіз та

оцінка просторово-часових змін поширення сільських селитебних ландшафтів, їх структури та особливостей функціонування. Об'єктивність показників та параметрів, які характеризують сільські селитебні ландшафти та візуалізація матеріалу досягаються застосуванням ГІС-технологій.

Прикладний конструктивно-географічний зміст наукового дослідження підтверджується відповідністю і певним значенням наукових результатів здобувачки О.О. Ничаї в програмі Волинської обласної ради «Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року» (Рішення сесії ОР № 34/7 від 20.03.2015), зокрема для потреб упровадження заходів із реалізації Концепції розвитку сільських територій у Волинській області, затвердженого плану розпорядженням голови облдержадміністрації від 31.08.2017 р. № 435.

У науково-навчальному відношенні дослідження пов'язане з науково-дослідною роботою кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Дослідження природи Західного Полісся». Результати дослідження можуть бути долучені до навчального процесу в рамках дисциплін фізико-географічного та соціально-економічного змісту.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна.

Аналіз основних положень, висновків і рекомендацій дисертації засвідчує, що авторка досить детально проаналізувала головні положення теорії і методики конструктивної географії та антропогенного ландшафтознавства, історію його становлення і розвитку, особливості класифікації антропогенних ландшафтів. Нею запропоновано аналізувати сільські селитебні ландшафти з використанням методу ландшафтного рисунку території та підтверджено це на прикладі модельного регіону Волинської області.

На основі всебічного аналізу та синтезу отриманих результатів авторкою створено ряд картосхем, цифрові векторні моделі динаміки сільських населених пунктів, матриці селитебних земель, побудовані графи і матриці сусідства сільських селитебних ландшафтів Волинської області.

У процесі підготовки дисертації використано 298 найменувань джерел, серед яких – українські і зарубіжні, в тому числі іноземною мовою. У роботі широко використані матеріали Головного управління статистики у Волинській області, дані обласного Держгеокадастру, а також результати власних досліджень, отримані при обробці картографічних творів різних років, космічних зображень території та ін.

Обґрунтованість проведеного дослідження підтверджується виваженим та коректним застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів аналізу і синтезу, ретроспективно-географічного, ландшафтно-географічного, метричного. Просторовість дослідження забезпечена методом дослідження на ключових ділянках, а його результат досягнутий за допомогою метода ландшафтного рисунку та геоінформаційного картографування.

Отримані результати є авторським доробком, що підтверджується авторською технологією дослідження. Використана в роботі інформація є достовірною, оскільки отримана з офіційних статистичних джерел.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та пропозиції ґрунтуються на достовірній інформації, отриманій здобувачкою, збагачують науку і практику новими результатами і конструктивно-географічними пропозиціями. Пункти наукової новизни отриманих результатів підтверджуються змістом дисертації, а саме:

- розроблено алгоритм вивчення рисунка сільських селитебних ландшафтів на прикладі Волинської області (розділ 1, С. 55-64, рис. 1.6);
- побудовано серію цифрових векторних моделей (пункт 3.3, рис. 3.19-3.22), матриць динаміки та структури сільських селитебних ландшафтів Волинської області (пункт 4.1.1) як складових частин регіональної ГІС;
- обґрунтовано модель збалансованого розвитку сільських селитебних ландшафтів для умов Волинської області (пункт 5.2);
- методичні підходи до оцінювання сучасного стану сільських селитебних ландшафтів (пункт 1.3);
- поняття «сільський селитебний ландшафт» (розділ 1, С. 38);

- застосування методу ландшафтного рисунка для практики природокористування (пункт 4.1, рис. 4.1-4.6,).

Дискусійні питання та зауваження.

1. Однією зі складових мети дослідження є «обґрунтування завдань і напрямів раціонального землекористування для забезпечення стабільної геоекологічної ситуації». Але геоекологічна ситуація в регіоні не відображена ні в завданнях, ні в плані дослідження, ні в науковій новизні роботи. Поясніть чому.

2. У тексті дисертації та автореферату авторка часто використовує термін «гідрокліматичні умови» (С. 57 дисертації і С. 5 автореферату). Кліматологи його розуміють як співвідношення кількості опадів і випаровуваності. То ж як «гідрокліматичні умови» впливають на селитебно-ландшафтну структуру сільських територій?

3. У тексті розділу 1 чинниками, за якими виділені ключові ділянки, називаються природні і соціально-економічні (С. 41, 67). У другому розділі крім них авторка ще додає історичні, економічні і навіть культурні, а далі по тексту – такі чинники як ґрунтово-рослинний покрив, заболоченість, лісистість, наявність інфраструктури. То ж які з них впливають на формування сільських селитебних ландшафтів Волинської області найбільше?

4. Чи доречно відносити до селитебних ландшафтів землі, які експлуатуються (під кар'єрами, шахтами, торфорозробками, відвалами, териконами, що є наслідком добування і переробки мінеральних ресурсів)?

5. У тексті дисертації при виборі ключових ділянок вказано, що вони виділені на основі адміністративного мікрорівня. А як вони співвідносяться за площею, адже відомо, що сільські і селищні ради мають різну площу і кількість населених пунктів, а також це число суттєво залежить від близькості до адміністративного центру?

6. У третьому розділі аналізуються площі селитебно-забудованих земель. Чи включені автором до цієї категорії (і відповідно до загальної площі) зниклі села області, залишки будівель в яких ще залишилися?

7. Авторка у своєму дослідженні спирається на документ б-зем, з використанням якого здійснювався підрахунок динаміки площ сільської селитебної забудови упродовж 1995-2018 років. Однак відомо, що документ б-зем перестав існувати в державі з 2012 року. Тоді за яким документом вівся підрахунок площ упродовж періоду 2013-2018 рр.?

8. По тексту зустрічається термін «селитебно-промислова забудова». Це селитебний тип антропогенного ландшафту чи промисловий?

9. Як відомо, у кожному з регіонів України спостерігається тенденція до зникнення сільських населених пунктів. Не є винятком і Волинська область. То які фактори (природні чи антропогенні) впливають на зникнення сіл на Волині?

10. Яке практичне значення відіграють складені авторкою графи сусідства сільських селитебних ландшафтів?

11. Ознайомлення з дисертацією та її оформленням показало, що авторка дуже часто використовує у тексті першого розділу два типи посилань (причому одночасно: с. 28, 29, 30, 32, 33, 34, 37, 38, 39 та ін.) – у квадратних дужках за номером джерела і в круглих – за роком видання, тоді як у вимогах до оформлення такого типу робіт вказано «одним зі способів». При цьому відбувається змішування стилю оформлення «чикаго» з вимогами державного стандарту 2015 року та іншими.

12. На с. 35 і далі по тексту та в деяких рисунках вказується, що «ландшафтну карту побудовано». Цей процес названий неправильно, оскільки будують споруди і будівлі, а карту укладають. Крім того, програмний продукт Google Earth не є картами, як вказує авторка на С. 35 – це космічні знімки земної поверхні.

13. Робота містить значну кількість орфографічних і стилістичних помилок (наприклад, на с. 75, абзац 5 і далі по тексту), на які авторці варто було б звернути увагу. Географічно неправильно вживати термін «межирічних» (С. 79), бо він означає «між роками», а слід вживати термін «міжрічкових», так само як і русизму «гряд» - краще «пасом».

14. З рисунку 4.16 не зрозуміло, які ж саме різновиди сільських селитебних ландшафтів Волинської області хотіла відобразити авторка – адже на рисунку всі вони показані одним кольором.

Висловлені зауваження і побажання не применшують загальної високої оцінки рівню виконання дисертаційної роботи, її теоретичної цінності та практичної значущості.

Значущість результатів дослідження для науки і практики та напрями їх використання.

Дисертаційне дослідження О.О. Ничаї має певне наукове значення власне регіональним його характером та конструктивно-географічним змістом. Авторка розробила алгоритм вивчення рисунка сільських селитебних ландшафтів Волинської області, який може бути застосований до будь-якого регіону України. Нею створена серія цифрових векторних моделей, матриць структури сільських селитебних ландшафтів Волинської області. Варто зазначити, що раніше в Україні такої методики оцінки ніхто з вчених не застосовував. Обґрунтована здобувачкою модель збалансованого розвитку сільських селитебних ландшафтів Волинської області вирізняється оригінальністю підходу, хоча й має певні незначні недоліки.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що за допомогою створених цифрових векторних моделей та матриць можна спрогнозувати зміни ландшафтного рисунка селитебних територій у недалекому майбутньому, що важливо та актуально для планування розвитку сільських місцевих громад. Розроблені матриці можуть слугувати основою для формування регіональної ГІС.

Зміст та завершеність дослідження

Дисертаційна робота О.О. Ничаї складається зі вступу, п'яти розділів основного змісту роботи, висновків, списку використаних джерел та п'яти додатків. Текст основної частини укладений на 161 сторінці та візуалізований 48 рисунками і 24 таблицями. Зв'язок даної роботи з існуючими дослідженнями підтверджується списком використаних джерел загальною кількістю 298

найменувань.

У вступі роботи досить чітко і зрозуміло відображена актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами, планами і темами, сформульовані об'єкт і предмет, мету і завдання наукового дослідження, його методолого-методичні засади, сформульовані винесені на захист наукові положення, визначена теоретична і практична цінність роботи, відображена кількість публікацій, апробація та структура роботи.

Основний зміст дисертації викладений у певній логічній послідовності. Перший розділ присвячений узагальненню теоретико-методичних аспектів оптимізації природокористування в умовах антропогенезу. Тут здобувачка проаналізувала особливості становлення системи сучасних ландшафтних досліджень починаючи з другої половини ХІХ століття – від дослідження натуральних ландшафтів до їх сучасного натурально-антропогенного розуміння як в Україні, так і за її межами. Тут же удосконалене поняття «сільський селитебний ландшафт» і систематизовані підходи до їх класифікації. Основою методики дослідження слугували розроблені О.С. Вікторовим поняття «рисунок ландшафту» та його складові.

Другий розділ дисертації присвячений аналізу передумов формування селитебних ландшафтів Волинської області, серед яких були виокремлені регіональні природні та антропогенні чинники формування рисунка селитебних сільських ландшафтів – геолого-геоморфологічні, гідрокліматичні, ґрунтово-рослинний покрив, природна зональність та ландшафтне різноманіття. Зокрема, виявлений вплив особливостей ландшафтних областей на рисунок селитебних ландшафтів Волині. У розділі проаналізовані етапи заселення території та зміна типів поселень.

У третьому розділі «Землекористування як чинник різноманіття селитебних ландшафтів» проаналізована структура земельних угідь території Волинської області за період з 1995 по 2018 роки. Тут здійснені розрахунки показника селитебної забудованих земель території у розрізі ключових ділянок, а також проаналізовані зміни ландшафтного рисунка сільських поселень за

картами різних часових періодів – 1910 року, 1933 р., 1975-1988 рр. та 2012-2018 рр. Для підтвердження наочності таких змін були укладені цифрові векторні моделі динаміки сільської селитебної забудови в межах поліських та височинних натуральних ландшафтів Волинської області.

Метризація селитебних ландшафтів здійснена у четвертому розділі дисертації шляхом аналізу різноманіття рисунків сільських селитебних ландшафтів. Також авторкою визначені особливості і різноманіття ландшафтних рисунків у межах ландшафтних областей Полісся та Волинської височини. Аналіз співвідношення площ і структури використання земель здійснений з використанням матричного підходу за методикою Г.Д. Ріхтера. Створена матриця детально проаналізована авторкою дослідження.

У п'ятому розділі «Шляхи та напрями геоекологічної ревіталізації сільських селитебних ландшафтів Волинської області» авторкою розкрито важливе питання необхідності застосування земельно-кадастрових даних для організації раціонального використання селитебних земель. На основі цього визначені основні напрями забезпечення збалансованого розвитку сільських селитебних ландшафтів Волинської області, а також покращення екологічної ситуації в їх межах.

Повнота викладу основних результатів дослідження в опублікованих працях.

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації належать особисто авторці. Результати досліджень опубліковані у 20 наукових працях, з яких 6 статей – у наукових фахових виданнях України, 3 статті – в іноземних виданнях, 11 публікацій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації на науково-практичних конференціях міжнародного і всеукраїнського рівнів.

Аналіз назв опублікованих праць свідчить про те, що в них викладена основна суть наукового дослідження та його результат.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Автореферат відповідає вимогам щодо оформлення автореферату

дисертації, яка подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Зміст автореферату повною мірою відображає основні положення, висновки і рекомендації, що містяться у дисертаційній роботі здобувачки О.О. Ничаї.

Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» та нормативних актів МОИ України.

Дисертаційна робота О.О. Ничаї повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 щодо дисертаційних робіт, які подаються на здобуття наукового ступеня кандидата наук, інших нормативних актів МОН, а також паспорту спеціальності 11.00.11 – конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів.

Загальний висновок.

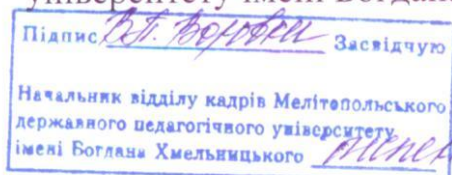
Дисертаційна робота О.О. Ничаї є самостійною, завершеною науковою працею, в якій вирішена актуальна наукова задача дослідження сільських селитебних ландшафтів Волинської області, їх формування, структури, особливостей функціонування та обґрунтування на основі цього завдань і напрямів раціонального землекористування. Дисертація відзначається новизною та обґрунтованістю наукових положень, має практичну цінність. Головні положення дисертації опубліковані у фахових виданнях та апробовані на конференціях міжнародного і всеукраїнського рівнів.

Авторка дисертації, Ничая Олександра Олександрівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.11 – конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів.

Офіційний опонент, доктор географічних наук,
доцент, завідувач кафедри екологічної безпеки
та раціонального природокористування

Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького

В.П. Воронка

В.П. Воронка
16.12.2019р.